

rotunda. A falakat egyelőre a körtemplomot körülfogó kerítésnek feltételezem. Ennek bizonyításához további kutatás szükséges.

A terület DNy-i sarkában kialakított színpad helyének markolásakor kerültek elő a 2–7. sz. objektumok. Ezek feltárása során kivételesen impozáns, 13–15. századi kerámiatöredékek mellett előkerült nagy mennyiségű, részben megmunkált állatcsont és a szerzetesek böjti táplálkozására utaló számos halpikkely és halcsont. Mindezek mellett napvilágra kerültek üvegedényekhez tartozó töredékek, kisebb vastárgyak, ipari tevékenységre utaló salak és egy középkori ezüstérme is.

A feltárással egy időben a terület egy részén díszkivilágításhoz fektettek villanykábeleket. Az ekkor megbolygatott három objektum – köztük egy kemence – melletti hányóból előkerült nagy mennyiségű, szintén 13–14. századi leletanyagot összegyűjtöttük, a régészeti jelenségek helyét rögzítettük.

Munkatársak: Simmer Livia régész, Derdák Ferenc geodéta, Horváth András, Kolonits László, Kőszegi Ádám régésztechnikusok és Isztin Gyula régésztechnikus-geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

551. Vatta, Telek-oldal-dűlő (KÖH 74615)

(Borsod-Abaúj Zemplén megye) U, R, B, Sza

A község D-i szélétől 1 km-re D-re, Csincse községtől 2 km-re ÉNy-ra található a lelőhely. A Telek-oldal a Vatta és a Csincse közötti 3306. sz. összekötőút Ny-i oldalán a Csincse-patakig húzódó határrész, ahol egy ÉÉNy-DDK-i irányú hosszan elnyúló, magas dombvonulat húzódik a Csincse-patak széles, lapos völgye mentén. A lelőhely kissé még a patak völgybe nyúlva, mintegy 460 m hosszan húzódik Ny–K-i irányban a domb lejtőjén és platóján.

A területen a Gelej- és a Csincse-patak medrének áthelyezését, vagyis új patakmeder kialakítását kívánták megvalósítani a meglévő bányaterület kiterjesztése érdekében. A lelőhely kutatását a BMMI megbízásából az Ásatárs Kft. végezte 2010. június 12. és szeptember 25. között. Mintegy 460–470 m hosszan 10–30 m széles nyomvonalat kutattunk.

Az előzetes terepbejárás a lelőhely Ny-i végét nem tudta egyértelműen lehatárolni a patak völgy felől. A szondázás nyomán – a feltételezett határhoz képest – a lelőhely itteni végét Ny felé 40 m-rel távolabb határoztuk meg, ahol a Csincse-patak öntésiszapos talajú völgye kezdődött. Ebbe az áradmányos területbe – szintén a feltételezett lelőhelyhatárhoz képest – mintegy 110 m hosszan nyúlt be a kutatószonda.

Összesen 282 objektumot dokumentáltunk, amelyek között neolitik és rézkori gödörmaradványok, a kora rézkori tiszapolgári kultúra egy csontvázas temetkezése, a középső bronzkori füzesabonyi kultúra birituális temetője, a késő bronzkori pilinyi kultúra településrészlete

és egy szarmata kori épület szerepelnek. A terepbejárás során gyűjtött népvándorlás kori, Árpád-kori és késő középkori leletanyaghoz nem sikerült régészeti objektumot kapcsolni.

Az objektumok kb. 2/3-a a domb lejtőjén és platóján szórtan helyezkedett el, néhány kivételtől eltekintve a *késő bronzkori pilinyi kultúra* településmaradványához tartoztak. E teleprészlet kisebb-nagyobb gödrökből, vermekből, kevés árokból, rendszertelenül elhelyezkedő cölöphelyekből tevődött össze. Az élelem-, majd hulladéktároló gödrök kerek vagy ovális alakúak, egyenesen szűkülő vagy egyenesen bővülő falúak voltak, mélységük 10 és 100 cm között változott. A telepobjektumok nagy területen, kisebb-nagyobb csoportokban helyezkedtek el. A lelőhely DK-i részén több, keskenyebb csatornát, ill. egy szögletes alaprajzú, K-i oldalán nyitott kerítő árkot is kibontottunk.

Több gödörből került elő nagyobb mennyiségű leletanyag, elsősorban kerámia. Ebből pl. a behúzott vagy szögletesen levágott peremű tálak, bögrék, kanelúrás díszű, nagyméretű tárolóedények töredékeit emelhetjük ki. Állatcsont viszonylag alacsony számban volt jelen a leletanyagban. A 62. gödörből, amely a legnagyobb mennyiségű és legváltozatosabb összetételű kerámiaanyagot tartalmazta, egy ép agancs is felszínre került. A megmunkált kőeszközök között őrlő- és dörzskövek, kovapattintékok, kovapengék említhetők meg. Több gödörben találtunk kúpos alakú, 8–25 cm magas hálonehezéket. Általános leletként említhetjük meg az edények oldal- vagy aljtöredékéből kialakított, kerek alakúra körbecsiszolt korongokat. A 141. gödör felső rétegéből emberi combcsont töredéke került elő, azonban a gödörben további emberi maradványokat nem találtunk.

A domb lábánál egykori vízfolyás medre húzódott. Ettől K-re, még a lejtő alján két nagyobb, szabálytalan alakú agyaggyerőgödört találtunk. Az egyik bronzkori, a másik ennél korábbi (neolitik/rézkor) lehet. Ez utóbbi K-i és Ny-i széléhez egy-egy kemencét építettek, amelyek felmenő fala és sütőfelülete rossz megtartású volt.

A domboldal felső részén egy szarmata kori földbe mélyített épület maradványát is feltártuk, amelyben a szimmetrikus elrendezésű, a tetőszerkezet alátámasztására szolgáló cölöphelyek mellett keskeny, 10–12 cm széles alapárkot bontottunk ki. Ez a ház oldalfala és az alja közötti részen, mintegy 4–5 cm mélyen mélyedt az altalajba. A ház betöltéséből a késő szarmata korra jellemző, szemcsés soványítású, vállán bekarcolt hullámvonallal díszített bogrács-töredékek és egyéb, korongolt szürke edénytöredékek kerültek elő.

A lelőhely kétségkívül legizgalmasabb eleme a *középső bronzkori füzesabonyi kultúra* birituális temetője, amely a szelvény Ny-i végében helyezkedett el, valószínűleg még a Csincse-patak áradmányos területéhez tartozó, de abból kissé kimagasodó, löszösebb kiemelkedésen. Ezt a térszínt K felől a fentebb említett egykori vízfolyás (ma száraz ér) medre határolta, ill.

választotta el a dombtól. Az ártér széle és a dombtető közötti szintkülönbség mintegy 6 m volt. Összességében 30 m hosszú és 15 m széles (450 m²) területen kutattuk a füzesabonyi kultúra temetkező helyét. A temető Ny-i és K-i szélét az említett természetföldrajzi elemek jelentik. Északon és délen minden bizonnyal számolnunk kell a temető folytatásával.

A temető szelvényrészének É-i sávjában, kb. 12×6 m-es összefüggő humusztömböt hagytunk meg a tarlószinttől kb. 20–30 cm mélységben, mivel ezen a szinten összefüggő edénytöredékek és nagyobb mennyiségű patics látszott. Ezt a humusztömböt kézzel ástuk le az altalajig. A humusztömb tanúfalra bontása során az ÉNy-i szektorban újabb edénykupacot bontottunk ki. A DNy-i szektor Ny-i szélén kb. egy ásonyom eltávolítása után jelentkezett a három sír 'csoportja' egymás közelében, amelyeket szintén edénytöredékek jeleztek. A tanúfalakon jól láthatóan elkülönült egy felső, kb. 20 cm vastag sötétszürke, kevert, paticsos humuszos réteg, amely az összes objektumot felülrétegezte, és alatta különült csak el néhány bronzkori sír betöltése.

A humusztömb leletanyaga, ill. a feltárt jelenségek alapján leszögezhetjük, hogy a füzesabonyi birituális temető területén a bronzkornál korábbi megtelepedés is bizonyítható. Erre utal az 53. számú jelenség, amelyet *vonaldíszes (AVK) fazék*, csőtalpas tálak tál- és talprésze, hombárok töredékei alkottak. A *késő rézkori péceli kultúra* kerámiaanyaga több esetben felismerhető volt. Egyelőre kérdéses a kulturális hovatartozása hat cölöphelynek, amelyek egy építmény/szerkezet összetartozó elemei lehetnek, és a humusztömb eltávolítása után az altalajban jelentkeztek. Nagyobb mennyiségű, datáló értékű leletanyagot csak a 127. sz. kettős cölöplyuk tartalmazott. A 86. sz. gödör anyagából egy oltárhoz vagy idолhoz, esetleg lábbal rendelkező edényhez tartozó töredéket emelünk ki két, négyzet átmetszetű, vaskos lábbal. A humusztömb elbontásakor két szórvány bronztűt gyűjtöttünk.

A *kora rézkori* jelenlétnek (*tiszapolgári kultúra*) teljesen egyértelmű és önállóan megfigyelt jelensége a 158. sz. csontvázaz temetkezés (felnőtt nő), amely az É-i szelvényfal rábontásában a humusz alján folt nélkül jelentkezett. A rossz megtartású, töredezett állapotú, DNy-ÉK-i tájolású, háton fekvő csontváz lábai a jobb oldalra átfordított helyzetben helyezkedtek el. A karok is behajlított helyzetűek, bár bolygatottak voltak. A sír mellékleteit a fej mellé, egymás mellé helyezett bögre és kisebb fazék vagy csupor típusú edény, a bal vállat hegyével szinte érintő csontár és a nyakcsigolyák alatt a felszedéskor talált kovapenge alkották. A bögrét sávokban benyomott pontdíszítés borította.

A temető területén 62 bronzkori sírt, ill. sírmaradványt tártunk fel. A hamvasztásos rítusú temetkezések közül egy urnasír és három szórt hamvasztásos rítusú sír kulturális hovatartozását a bronzkoron belül a kerámia elemzése után lehet pontosítani. A 39. sz. urnasírban csak a hamvakat tartalmazó edény alja maradt meg.

A szórt hamvas rítusú sírok között három egymás mellett lévő, ezért feltehetően csoportot képező sír (75., 98., 101.) mind rítusában, mind a sírkerámia jellegében, anyagában eltért a füzesabonyi kultúra szórt hamvas temetkezéseitől. E sírokat magasan a humuszban, töredékes, ill. hiányos állapotban lévő edények jelezték, alattuk kb. arasznyi mélységben helyezkedett el a hamvak foltja, néhány centiméterre a sírgödör aljától. E sírok alakját a nyesett felszínbe sekélyen mélyedő gödör alj adta ki, a humuszban nem, vagy bizonytalanul volt megfigyelhető a foltjuk. Az edények jobbára a csupor vagy fazék típust képviselik, esetenként széles szalagfüllel. Egy esetben fedőt is megfigyeltünk. A kerámia soványítása jórészt kavicsos volt. E sírok nagy valószínűséggel nem tartoznak a füzesabonyi kultúra birituális temetőjéhez.

A *füzesabonyi kultúra* sírjai a löszös-agyagos altalajban jellemzően éles szélekkel váltak el. Több esetben csak az esőzések utáni nyesések során váltak észrevehetővé a sírfoltok. A felület Ny-i, DNy-i végében a meghagyott, kb. 10–15 cm-es humusz kézi leásása után voltak láthatók a sírfoltok az altalajban. Az alapvetően magas talajvízű területen a sok eső miatt nem tudott elszivárogni a víz. Az 50 cm-nél mélyebb sírok feltárását, dokumentálását és felszedését csak folyamatos szivattyúzással tudtuk megoldani. A rendkívül heves esőzések nemcsak hátráltatták a munkatempót, hanem a megfigyelési lehetőségeket is korlátozták.

A birituális temető közel 450 m²-nyi keskeny feltárt szelvénye alapján a temető szerkezete csak hozzávetőlegesen határozható meg. Eszerint a síroknak inkább közel É–D-i irányú sorokba való elrendeződése sejthető, ami azonban nem szabályos rendszer, az egyes soroknak látszó egységek között voltak kilógó, nem a vonalba illeszkedő sírgödörök is. A 'sorokon' belül több esetben elkülönülően tűnt 3–4 temetkezés. Ezeket tisztán korhasztásos rítusú sírok alkották, vagy szimbolikus sírral voltak együtt. A felnőtt sírok mellett csecsemő-, ill. gyermeksír is volt ezekben a feltehetően összetartozó (családi?) egységekben. Emellett határozottan el lehetett különíteni több ún. sírpárt, amelyek szorosán egymás mellett lévő, eltérő fektetésű, tehát eltérő nemű személyek sírhelyei voltak, és akikről joggal gondolhatjuk, hogy életükben is párt alkottak.

A 62 sírből 40 korhasztásos, 6 szórt hamvasztásos rítusú volt. Egy sírban csak az egyik végtag hosszúcsontjának darabjai maradtak meg egy ráásott gödör bolygatása miatt. Hét ún. szimbolikus sírban sem hamvakat, sem embercsontot nem találtunk, csupán 1–4 kerámiamellékletet.

A birituális temető korhasztásos rítusú sírjai között főleg felnőttek, kevesebb eltérő korú gyermek, továbbá csecsemők, ill. újszülöttek voltak. A csontvázak általában jó megtartásúak. E lelőhely temetőjére is vonatkozhat a füzesabonyi kultúra szigorú temetkezési rendje, miszerint a nőket és férfiakat ellentétes oldalukra és fejfelé ellenkező irányba temették el (esetünkben a férfiakat

jobb oldalukra fejjel Ny felé, a nőket bal oldalukra fejjel K felé). A mellékletadás alapján a két nemet nem lehetett elkülöníteni. A sírok tájolása eltér a füzesabonyi temetőben inkább szokásos É–D vagy D–É iránytól, nálunk Ny–K/K–Ny, ill. ettől többé-kevésbé eltérő ÉNy–DK/DK–ÉNy tájolás a jellemző. A temetőn belüli egyik 'egység' sírjai, különösen a 224. női sír tájolása tért el leginkább a Ny–K-i főiránytól.

A sírgödörök lekerekített sarkú téglalap alakúak függőleges fallal, aljuk nehezen volt megfigyelhető a sáros talajvízben. Néhány esetben a sírgödör aljának összeszűkülése, padkás kiképzése utalhat az egykori koporsóra. Koporsómaradványt azonban az ismertett körülmények között nem lehetett megfigyelni. A felnőttek, ill. a gyermekek sírgödörei között is voltak egymástól eltérő méretűek és mélységűek. A sekélyebb sírok alja nem érte el a kb. 50 cm mélységben jelentkező talajvízszintet. A csecsemősírok között a 82. sz. a nyelési szinten látszott, ugyanakkor a 10. sz. sírban már 55–57 cm-es mélységet mértünk.

Gyakorlatilag minden sírgödör oldalán érzékelhető volt egy sötétsárga, kemény, a betöltéstől jól elváló, tapasztásnak látszó felület. Sok esetben, főleg a sekélyebb sírgödörökben ez a felszín szürke, jóval keményebb, valóban tapasztásként leírható jelenség. Egy-két sír alján a szürke réteg felett dokumentáltunk 2–3 cm vastag, sötétebb sárga tapasztásszerű réteget. A sírok között a felület több pontján észrevettünk egy lejárt réteghez hasonló, kemény szintet a humusz alatt, amit ebben az esetben természetes jelenségnek, szikesedésnek(?) kell tartanunk.

A korhasztásos rítusú sírokban az elhunytakat zsugorítva temették el. Több esetben a felsőtest és a medence háton fekvő helyzetű, a végtagok voltak valamelyik oldalra átfordítva. Nem jellemző a lábak magasra, a könyökhöz való felhúzása. A behajlított karok helyzete eltérő, a kézfejek lehetnek az arc előtt, ritkán a fej alatt. Előfordult, hogy a két alkar szinte egy vonalban helyezkedett el. Általában a karok hegyes szögben vagy derékszögben voltak behajlítva, egy esetben az egyik kar nyújtott, másik az archoz húzott volt.

Többes temetkezés két esetben fordult elő. Egy négyzet alakú sírgödörben azonos tájolással és fektetéssel két, különböző korú kisgyermek vázát találtuk a domb alján lévő, K-i patakmeder közelében. Míg a másik kettős gyermektemetkezés a patakmeder túlsó oldalán volt kb. 20–22 m-re. Itt a gyermekek fejjel ellentétes irányban feküdtek, valószínűleg különböző neműek voltak. Utóbbi sírok elkülönülése a temetőtől még magyarázatra vár. E két esetben felmerül a gyermekek egymással való rokonsága.

A korhasztásos rítusú sírok között négy esetben szándékos sírrablás nyomait tapasztaltuk, ami nem szokatlan a füzesabonyi kultúra temetőiben. Az egyik sírpár férfisírját (110.) teljesen feldúlták, a csontokat és az edényeket szétdobálták. Ugyanebben a sírsorban, talán ehhez az 'egységhez' tartozó másik sírt is szinte teljesen feldúlták.

Mivel az egyik lábszár a sír Ny-i végében a ráhelyezett tállal, benne bögrével, mellette korsóval eredeti helyén maradt, női sírra következtethetünk. További korsója inkább másodlagos helyzetű. Mivel ez az egyik szélső sír az É-i rábontásban, nem tárhattuk fel az esetleg mellette lévő párját. Mindkét sírban csak kerámiamellékletek maradtak meg. A 110. sír déli szomszédságában lévő, 97. sz. arany hajkarikás gyermek megmagyarázhatja a közeli felnőtt sírok kifosztását, amelyekben valószínűleg gazdagabb fémmelléklet vagy más, a közösség számára értéket hordozó tárgy rejtőzhetett. A 110. sír párjának nevezhető 125., női sír azonban érintetlen maradt, amelynek mellékletei három bronztű, talán nyaklánc díszet képező kevés gyöngy és bronzspirál, valamint egy edény. Szintén az É-i rábontás területén tártuk fel a 253. sírt, amely részleges bolygatás áldozata lett. Itt ugyanis a lábcsontok a helyükön maradtak hurkos végű fűzőtűvel a jobb combcsont mellett és egy bögrével a lábfej felőli gödörreszen. A test többi részéből és egy másik edényből csak darabok maradtak meg. A temető feltárt DK-i szélső tagja a 225. sz., fektetése alapján férfisír, a 2–3. sírpár déli szomszédságában. Az elhunyt fejét, felsőtestét és medencéjét érintette a bolygatás, ami még a test teljes bomlása előtt történhetett. A medence előtt csoportosuló edények eredeti helyzete kérdéses.

A korhasztásos rítusú temetkezések leletanyagában a kerámiaedények mellékelése jellemző, fémtárgy kevés sírban volt. *(Az illusztrációt lásd a hátsó borítón!)* Egyetlen aranytárgy, egy arany hajkarika a 97. sz. gyermeksírkoponyájának jobb oldalán került felszínre: csónak alakú, tömör hajkarika. E sír többi mellékletét edények alkották: a tál részben fedte a medencetájékot. Két korsó a combok és a lábszárak között állt, egy kis bögre pedig a lábfejek környezetében feküdt.

A bronzokat gömbös és kúpos fejű tűk, hurkos fejű fűzőtűk és egy visszapödrött szélű, lapát fejű tű képviselik, amelyek azonban nem viseleti helyzetben voltak, hanem feltehetően halotti leplet rögzítettek. Tű 11 sírban fordult elő, számuk 1–3, általában a fej körül (a koponya mögött, a koponyatető mellett vagy részben az arcon), a karcsonok környezetében, egy esetben azokra merőlegesen a kézfejek vonalában, továbbá a combcsontoknál vagy a medence mögött. Három tű tartalmazott három sír. Felnőtt és gyermek-, ill. csecsemősírokban egyaránt találkozunk ezzel a tárgytypussal, a gyerekek mellett egy, a felnőttek mellett 2–3 darabot tártunk fel. A kúpos fejű tűk feje, nyaka, szára is rovatkolással, körbefutó vonalkötegekkel, háromszögekkel díszített, fejük üreges (nem tömör), száruk nincsen átfúrva. A tűk környezetében (általában a felszedéskor) néhány kisebb bronz spiráldarab és gömb alakú gyöngy került elő, 1–2 esetben apró borostyángyönggyel együtt.

Az edények száma 1–6 között váltakozott, kevés volt az 5–6 edényt tartalmazó temetkezés. Az edények jellemzően az alsó lábszárak környezetében; a lábcsontokon, akár a térdhajlatban vagy a lábfejen (főleg a tálak), és/vagy a medence, ill. hastájék előtt, és/

vagy a fej mellett helyezkedtek el. A fejnél (a koponya mellett vagy a nyak mögött) általában egy edény állt. A behajlított alkarcsontokra támasztva vagy fektetve is találoztunk 1–2 korsóval, ill. bögrével. Ha egyetlen edény került a sírba, az inkább bögre vagy korsó volt, melyet a fej mellé vagy az alsó lábszár, lábfejek környezetébe tettek. A 224. sz. sírban a mély, tagolt peremű dísztalat díszített, hegyes bütykös aljával az ÉNy-i rövid oldalnak támasztották, az oldalára állítva. A 130. sírban a tál az alkarokon feküdt. A 2. sírban a száj előtti részen egy edénytöredéket dokumentáltunk. Kérdés, hogy ez párhuzamba állítható-e azzal a Polgár környéki temetőben megfigyelt jelenséggel, miszerint a halott arca alá edénytöredéket tettek.

Jellemző edénykombinációk a tál–korsó–bögre; tál és egy-két, esetleg eltérő méretű korsó vagy bögre; tál–1-2 bögre–1-2 korsó (a kis edények számának variálásával); korsó–bögre; két méretében eltérő korsó vagy bögre. A tálban, több esetben találtunk bögrét vagy kis korsót. A leggazdagabb, pontosabban a legösszetettebb mellékletű sír a 111. sz., fektetése alapján férfisír, amelyben a fej mögött közvetlenül egy nagyobb füles bögre/csupor, a könyökrész és a medence között korsó és csésze, a lábfejek mellett 1-1 ugyanolyan típusú, töredezett állapotú nagyobb korsó, valamint az alsó lábszárak és a sírgödör széle között egy dísztal lefelé fordítva helyezkedett el. A három túból kettő az alsó lábszárak között és a harmadik az említett csésze alá nyúlva feküdt.

A sírkerámia sötétszürke, ritkán szürke, fényezett, túlnyomórészt magas fényű, gondosan elkészített, kiváló minőségű. Ez a hamvasztásos sírok anyagára is vonatkozik. Az edénytípusok közül a különböző méretű, körárkolt bütykös dísztalaknak változatos díszítése van. Előfordul, hogy a 4 motívumcsoportba rendezett, egyszeres vagy kettős körárkolású bütykök között további körárkolt bütyökdiszkek vannak. Az árkolásokat vonaldíszek keretezik, a tálakon karcolt létradíszek is megfigyelhetők vagy félköríves árkoláskötegek ötágú csillag alakban. Az egész sírkerámiában 3–4 darab nem behúzott peremű típusú tál van. A korsók és bögrék típusában a hengeres és a tölcséres nyak egyaránt előfordul, amelyekhez eltérő mértékben kihajló perem, néhányszor vízszintesen kihajló perem kapcsolódik. A has alapvetően nyomott gömbös, sokszor már bikónikus hatású. Kevés gömbölyded hasú kis edény került elő. A has és a nyak találkozása besimított sávval vagy vonaldíszsel hangsúlyozott, egy esetben nincs meg ez a tagolás. E kisedények hasának felső része van díszítve leginkább, főleg turbántekercsel, egyenesen körbefutó árkolással, kannelúrával vagy ehhez hasonló rövid, keskenyebb árkolással, kötegekben. A turbántekercset sokszor rovátkolt bordák, sima bordák vagy bekarcolt vonalak kísérik. A korsók hasélén ritkán bütykök is megfigyelhetők, egy-két esetben ovális alakú mezők osztják meg a törésvonalat, melyhez spiráldísz kapcsolódik. A korsók és bögrék alja túlnyomórészt benyomott, omphalosos,

néhány esetben alacsony talprészük van. Kisebb, fazék típusú, fületlen vagy füles edényből (csuporból) csak néhány darabot számlálhatunk össze. A hamvasztásos rítusú sírokban fazék vagy urna típusal is találkozunk. (Lásd a borító belső oldalát!)

A szórt hamvas sírok inkább kerekded-ovális alakúak vagy négyzetes alaprajzúak, de kisebb méretűek és viszonylag sekélyek. Kivételt képez egy füzesabonyi temetkezés, amelyben viszonylag mély, téglalap alakú, a csontvázas sírokra jellemző sírgödörben két csoportban helyezkedtek el az edények. A sírgödör DNy-i sarkában egy korsó és bögre vagy csupor, míg a sír K-i felének közép-vonalában 3 korsó és egy behúzott peremű tál töredékes állapotban feküdt, szinte beborítva a kis mennyiségű hamvakat. A szórt hamvas sírok a fentebb említett, a temető Ny-i szélének közelében lévő (feltehetően nem füzesabonyi) csoporton kívül nem csoportosultak máshol, a temető területén elszórtan helyezkedtek el. Fémmellékletet nem találtunk a hamvasztásos sírokban, csak kerámiát. Három sírban 6–7 edénnyel is találoztunk, sokszor 2 vagy 3 bögrét egymás szájába állítottak, vagy a nagyobb edény hasába kisebbet helyeztek el. A 6. és 36. sz. sírok edényegyüttesében urna, ill. fazék típusú edény is volt, díszítésük: körbefutó besimított vagy bemélyített kötegek, apró kerek árkolt bütykök, sraffozott bekarcolt háromszögek. E három sír kerámiájában hatvani elemek mutathatók ki, ilyen pl. a széles szalagfüls bajuszdísz, bütykökkel tagolt peremű bögrék. Az 55. sz. sírban a hamvak nagyobb foltja és egy kis korsó maradt in situ, a DK-i sarokból egy urna/fazék már összetöredezett állapotú darabjait szedték ki a humusztömb bontása során.

A szimbolikus sírok alapvetően kisméretű, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, ívelődő aljú, viszonylag sekély sírgödörök, amelyek közül a 69., 79. és 105. sz. sír egy korsót vagy bögrét tartalmazott. A 19. sz. sír közép-vonalában kisebb behúzott peremű füles tál, benne kis bögre, egy talpgyűrű és egy korsó sorakozott. A 123. sz. sír egyik végén kis csupor és egy téglatest alakú edényke, a gödör másik végén egy korsó feküdt, a közöttük lévő üres rész lehetett a halott maradványának jelképes helye. A 95. sz. sír nagyméretű, viszonylag mély, korhasztásos rítusra utaló sírgödörnek kb. közép-vonalában az előzőhöz hasonló módon helyezkedtek el az edények, vagyis a középen üresen lévő rész K-i felén egy behúzott peremű tál, Ny-i felére korsót, bögrét és kis csuprot helyeztek. Lehetséges, hogy a bontási anyagban lévő 1–2 csont csecsemő vázából származik. A szimbolikus sírokhoz tartozhat a 35. sz. objektum is, amelyben egy kocsimodellhez hasonló, téglatest alakú edényke töredéke, néhány edénytöredék és egy állatcsont volt.

Ebben a kategóriában a 16. sz. sír a legérdekesebb, amely számos kérdést vet fel. Egy valószínűleg kerekded, viszonylag mély (75 cm) gödör alján 3 edény volt egymáshoz borítva egy kupacban (egy kisebb és egy nagyobb füles bögre és egy kihajló peremű, éles törésvonalú, alja felé szűkülő tál). A tál földjéből a res-

taurálás során került elő a 4. edény, egy bögre. Eleve a meghatározása is kérdéses ennek az edényegyüttesnek, amit szimbolikus sírnak is nevezhetnénk, mert emberi maradványokat nem tartalmazott. Ugyanakkor az edények ilyen jellegű kupacolását máshol nem tapasztaltuk a temetőben. A másik kérdés a vele egybeásott 130. sz. korhasztásos rítusú sírral való időbeli helyzete. Ugyanis a két objektum egyetlen téglalap alakú foltként jelentkezett. Köztük sem a foltnak, sem a metszetben semmilyen elválást nem tapasztaltunk a visszatöltött betöltésben. Az egyidőben való elföldelés szokatlannak tűnik. Az edények utólagos elhelyezése (a füles edényekben itallal?) elképzelhető. A kérdés megválaszolása, a sírok datálása a kerámia elemzésével lehetséges.

A temetőben kettő sírmaradvány rítusa kérdéses.

A temető egyes sírjainak a füzesabonyi kultúrán belüli datálása a feldolgozás során lesz finomítható. Összességében a kultúra kifejlett, klasszikus periódusára keltezhetjük a temetőt, amit a késői, ún. bodrogszerdahelyi fázisban is használtak. E késői fázisra jellemző kerámiajegyek pl. a füllel szemközti peremrész magasabbra húzott (és ez a „kiöntőszerű” rész a perem alatt díszített is); a korsók nyakát sűrű körkörös árkolás, bemélyítés borítja (ehhez bebökődés vagy rovátkolás társul); más karcolt díszítés a korsónyakon; a korsók és bögrék szalagfüle tagolt, ill. a magasra húzott fül 'ansa lunata' kialakítású; a fényezett felület durvított sávval váltakozik; talpgyűrűs korsók. A turbántekercses díszű bögrék és korsók esetében a turbántekercs éleit a kultúra klasszikus periódusának végén rovátkolt bordaszerűen alakították ki, ez a díszítésmód a késői fázisban bontakozott ki. A díszítésmód körárkolt bütykei is hegyesebbé váltak. A vattai 3. lelőhelyen a behúzott peremű tálak változatos díszítésűek, köztük a lekerekítettebb és a hegyes körárkolt bütykök egyaránt előfordulnak, de girland motívummal nem találkozunk. A kannelúradíszes, nem hegyes bütykös díszű korsók és bögrék ugyanakkor a kultúra korai periódusának jellemzői. A kerámiaanyagban felfedezhető hatvani jellegű elemek adják a leletanyag figyelemre méltó elemeit.

A kronológia problematikájához tartoznak a részben a sírok közötti, másrészt pedig a temető sírjai és más telepobjektumok közötti szuperpozíciók, amelyeknek a temető belső időrendjének kidolgozásában lesz szerepük. A szuperpozíciók arra is rávilágítanak, hogy a temető területén a bronzkor későbbi időszakában (esetleg még a füzesabonyi kultúra idején?) létesültek telepobjektumok. E telepobjektumok korának megállapítása a feldolgozás során várható.

A füzesabonyi kultúra birituális temetője a Csincsepataktól Ny-ra emelkedő ún. Test-halom (KÖH 59490) tell település egyik temetője lehetett.

Munkatársak: Gulyás Gyöngyi régész, Móricz Róbert, Kiefer Gábor, Vincze Gabriella, Gémesi Tamás, Barta Gábor technikusok (Ásatárs Kft.).

SOMOGYI KRISZTINA

552. Vác, Csörögi-rét
(KÖH 12100)

(Pest megye) Á

A Budapest–Vác vasútvonal korszerűsítése miatt szükségessé vált terepbejárást 2010. június 22–25. között végeztem. A vasútvonal mellékének közel 40 km hosszú szakaszán csupán 4,2 km-nyi nyomvonalszakaszt tudtam bejárni. A nyomvonal mentén adattári adatokból előzetesen ismert 16 lelőhelyből csupán kettőt sikerült leletanyaggal a terepen is azonosítani. A Csörögi-rét lelőhely valamivel nagyobbban bizonyult, rajta kevés Árpád-kori töredék került elő.

FEKETE CSANÁD

553. Vác, Káptalan utca 14.
(KÖH 12200)

(Pest megye) Kö, Kk

2010. április 19. és június 29. közt folytattuk a 3214/1 hrsz.-ú telken a beruházást megelőző régészeti feltárást. 2009-ben feltártuk a telek ÉK-i részét, a középkori pincét, a pinceboltozat fölötti telekrészt és egy kisebb felületet a pincétől D-re.

2010-ben a telek utcafront felőli oldalán öt szelvényt bontottunk. A telek utcafront felőli végének Ny-i szélét statikai okok miatt nem tudtuk régészeti módszerekkel vizsgálni, mert közvetlenül a telekhatáron húzódott a szomszédos lakóház vályogtégglából rakott fala. A meg hagyott biztonsági sáv itt 3 m széles volt. Egyetlen ponton, a tavaly részben már kutatott 13–14. századi faház (H6 objektum) maradványai fölötti részen közelítettük meg a telekhatárt mintegy 1,5 méternyire. A K-i oldalon szelvényeinket a telekhatárig terjeszthettük ki.

Az „I” szelvény területére esett az építkezés gépjármű-forgalmához kialakított rámpa nagyobb része. A rézsű elszedése után csak az altalaj szintjén tudtunk magunknak egy kb. 6×8 m alapterületű munkafelületet kialakítani. A fölötté található rétegek és beásások az építkezés során elpusztultak. A felület nyesése után 7 gödör folytja rajzolódott ki. Datálásuk 13–16. sz., csak egy szemetesgödör volt a 18–19. századra keltezhető.

A „J” és „K” szelvényekben az utca jelenlegi szintjéhez képest kb. 100 cm-es mélységben tudtuk nyesés után elkülöníteni a különböző beásásokat; e fölött az újkori–jelenkori bolygatások miatt a talaj rendkívül kevert volt. A „J” szelvény területén nem kerültek elő kőépítmények. A felület nagy részét a 16–17. századi szemetesgödörök foglalták el. A J4 gödör átnyúlt a szomszédos L szelvénybe is. Pénzzel keltezhető a 13–14. századra az amorf, teknőszerű beásás, amelynek betöltéséből nagy mennyiségű apróra tört fehér és vörös kerámiatöredéket bontottunk ki.

A feltárást legkorábbi objektuma egy egyenes falú, lekerekített sarkú, szabályos téglalap alakú, igen nagy-méretű beásás volt, amely egy földbe mélyített építmény alja lehetett. Statikai okokból csak a D-i és K-i felét bonthattuk ki. Hasonló kivitelű és funkciójú volt egy